

18. P.Blaho. Mládež a drobná pracá// Hlas.- 1899.- Č. 11. – R. 1. – S. 324; ;
19. Obzor// Hlas.- 1900.- Č. 2.- R. 2.- S. 181;
20. F.Houdek. Priemysel a obchod v službách naroda// Hlas.- 1901.- Č. 1.- R. 3.- S. 68;
21. Obzor// Hlas.- 1901.- Č. 7.- R. 3.- S. 192;
22. Obzor// Hlas.- 1901.- Č. 10.- R. 3.- S. 318;
23. Obzor// Hlas.- 1902.- Č. 3.- R. 4.- S. 96;
24. Л.А.Погодин. Указ. праця.- С. 266.

NÁRODNÉ OBRODENIE SLOVÁKOV A UKRAJINCŮV (RUSÍNŮV) V UHORSKU: VÝCHODISKÁ, PARALELY, ROZDIELY

DANILÁK M. (Prešov)

V našom príspevku chceme porovnaním národného obrodzenia Slovákov a Ukrajincov (Rusínov) v Uhorsku upozorniť na niektoré aktuálne metodologické a teoretické aspekty tohoto procesu v jeho konkrétnych prejavoch. Nepôjde nám teda o rozširovanie či dopĺňovanie jednotlivých poznatkov o tomto procese u Slovákov a Ukrajincov (Rusínov) v Uhorsku, pretože podľa nášho názoru existuje k tejto problematike bohatá literatúra¹ a objavujú sa ďalšie práce.²

K samotnému pojmu národné obrodzenie majú niektorí historici výhrady, aj keď jeho používanie v odborných literatúrach je všeobecne rozšírené. V ukrajinskej literatúre sa súbežne používa termín buditeľstvo a nositelia národnoobrodzovacích snáh ako buditelia (od slov budiť, prebúdzat' národné vedomie). Všeobecne pod pojmom národné obrodzenie rozumieme formovanie novodobých národov a národných hnutí. Z časového hľadiska v marxistickej historiografii býva tento proces charakterizovaný ako obdobie rozkladu feudalizmu a prechodu ku kapitalizmu. Vzhľadom na to, že ide o procesy v oboch prípadoch veľmi zložité, mnohotvárne a dlhodobé, nie je časové vymedzenie týchto procesov ani jednoduché, ani jednotné. V slovenskej historiografii obdobie národného obrodzenia Slovákov býva ohraničované rokmi 1780-1848,³ čo možno akceptovať, pretože v tomto období sa doriešili všetky základné otázky charakterizujúce novodobý národ – otázky spisovného jazyka, svojbytnosti, samoidentifikácie, národnopolitického programu a zápas o jeho naplnenie. V ukrajinskej historiografii sa môžeme stretnúť s tým istým časovým vymedzením (kon. 18. – 1. pol. 19. st.)⁴ ale aj posunom epochy „buditeľstva“ do rokov 1848-1865, resp. aj neskôr. Ale z hľadiska vyššie uvedených

identifikačných znakov novodobého národa musíme konštatovať, že v uvedenom období nedošlo k ich naplneniu.

U Ukrajincov v Uhorsku začiatok národného obrodzenia by sme mohli spojiť s činnosťou biskupa Andreja Bačinského a vznikom viacerých latinských traktátov na náboženské a cirkevné témy, ale aj takých diel ako Slaveno-ruská gramatika Arsenija Kocaka Brevis notitia foundationis Theodori Koriatovits Joannikija Baziloviča a ďalších, čo časovo spadá do rovnakého obdobia ako začiatky slovenského národného obrodzenia. Omnoho zložitejšia je otázka, kedy toto obdobie u Ukrajincov (Rusínov) končí. Ak vychádzame z vyššie uvedených základných atribútov novodobého národa, tak musíme konštatovať, že sa tak stalo až po roku 1945. Totiž ani po zániku Rakúsko-Uhorska a začlenení Podkarpatskej Rusi do československého štátu otázka jazyka a sebaidentifikácie nebola jednoznačne doriešená. A sme pred ďalším problémom – nakoľko presadenie základných identifikačných znakov príslušnosti k ukrajinskému národu bolo výsledkom kontinuity vnútorného vývoja a nakoľko výsledkom vonkajších vplyvov. Podľa nášho názoru jedných i druhých. Pritom musíme zobrať do úvahy, že na Zakarpatsku i na východnom Slovensku išlo len o presadenie tendencie, ktorá tu bola prítomná a ktorá vychádzala zo spoločného pôvodu, jazyka, kultúry atď., t. j. tendencie splynutia časti národa s národným jadrom v národnom štáte. A to bez ohľadu na výhrady k nezávislosti a samostatnosti sovietskej Ukrajiny v rámci Zväzu sovietskych socialistických republík. Doteraz nám chýba fundovanejší pohľad na národnoobrodzovací proces zakarpatských Ukrajincov z pohľadu celoukrajinského národného obrodzenia.

Východiská pre národné obrodzenie Slovákov a Ukrajincov (Rusínov) v Uhorsku boli v mnohých ohľadoch rovnaké, alebo veľmi podobné, ale v niektorých ohľadoch aj rozdielne. Závažným impulzom pre všetky národy habsburskej monarchie, ktorý prispel k prebúdzaniu národného povedomia boli nesporne tereziánske a josefínske reformy spolu s pôsobením osvietenскеj ideológie. Osvietenstvo sa stalo hnacím motorom vznikajúcich národných hnutí. Úsilie Jozefa II. vychovať osvietencky vzdelaný kňazský dorast, vyzbrojený dostatočne širokými vedomosťami, ktorý by sa popri pastoračných úlohách podieľal aj na osvetovo-výchovnej činnosti medzi ľudom, pôsobilo nepochybne pozitívne, pretože pre túto činnosť bolo potrebné, aby sa kňazstvo vzdelalo aj v reči ľudu. Z tohoto hľadiska pre slovenské národné hnutie bolo dôležité zriadenie katolíckeho generálneho seminára na Bratislavskom hrade (1784). K rozšíreniu vzdelanostného obzoru gréckokatolíckeho duchovenstva nesporne prispeli možnosti študovať v Trnave a najmä na Barbareu – gréckokatolíckom seminári pri kostole sv. Barbory vo Viedni (1775 – 1784). Viacerí bohoslovci Babarea sa neskôr angažovali v národnom obrození Ukrajincov (Rusínov) v Uhorsku.

Na národnoobrodzovací proces a národnoemancipačné hnutie Slovákov a Ukrajincov (Rusínov) v Uhorsku v porovnaní s inými národmi habsburskej monarchie pôsobilo viacero negatívnych faktorov. Ani Slováci, ani Ukrajinci v Uhorsku po celé stáročia nemali nijaké atribúty samosprávy. Geograficky, ani politicko-správne nebolo vymedzené ich národné územie. Štátna moc bola v rukách Nemcov, resp. Maďarov. Slovenská i ukrajinská spoločnosť nemala plne štruktúrovanú sociálnu skladbu. Šľachta bola odnárodnená, respektíve inonárodná a meštianstvo u Ukrajincov takmer absentovalo a u Slovákov bolo málopočetné a ekonomicky slabé. Preto vedúca úloha v národnoobrodzovacom procese pripadla duchovenstvu. V slovenskom národnom obrození väčšiu úlohu ako v ukrajinskom zohrala svetská inteligencia, čo mu nesporne pridávalo na sile i demokratičnosti a dosahu v pospolitom ľude. Väčšiu úlohu v ňom zohrávali sociálne otázky, najmä otázka zrušenia poddanstva (do roku 1848). Ani Slováci, ani Ukrajinci nemali mestské národné centrum ako mali Maďari Pešť, Česi Prahu či Chorváti Záhreb. Preto národnoobrodenecké aktivity boli rozptýlené, čo negatívne ovplyvňovalo národnoemancipačný proces. Rozdiel bol v tom, že u Slovákov tieto aktivity boli naviazané na vzdelávacie inštitúcie – lýcea a gymnázia, kým u Ukrajincov boli naviazané v celom rozsahu na gréckokatolícke biskupstvá a teda závislé na postoji a vzťahu jednotlivých biskupov k národnoobrodzovaciemu procesu. Svedčí o tom priazeň a pochopenie biskupa A. Bačinského v Užhorode a J. Gaganca v Prešove, ktorí umožňovali kléru ich diecéz účasť, a to bolo

rozhodujúce vzhľadom na vedúcu úlohu duchovenstva v národnoobrodzovacom hnutí, v „buditeľskej“ činnosti. V posledných decéniach 19. a zač. 20. st. biskupi oboch diecéz sa stali nielen podporovateľmi ale aj nositeľmi maďarizácie, čo malo katastrofálne dôsledky. Slovenské národnoobrodzovacie aktivity sa rozvíjali v prvých etapách národného obrodzenia v Bratislave, Kežmarku, Levoči, Prešove, Trnave a v poslednej etape vyústili do budovania národného centra v Martine. U Ukrajincov situácia bola zložitejšia aj tým, že Prešov bol úplne mimo ukrajinského etnického územia a Užhorod na pomedzí slovensko-ukrajinskom. Mukačevo po presťahovaní biskupského sídla do Užhorodu praktické aspirácie na takéto centrum stratilo.

Keďže v oboch prípadoch u Slovákov i Ukrajincov rozhodujúca úloha v národnoobrodzovacom procese pripadla duchovenstvu, pokúsime sa túto úlohu precizovať. Rozdiel je evidentný už na prvý pohľad. Kým ukrajinská spoločnosť do posledných desaťročí 19. st., kedy sa začalo šíriť pravoslávie, bola z náboženského hľadiska jednotná – po rozšírení Užhorodskej únie gréckokatolícka, slovenská spoločnosť bola z náboženského hľadiska rozdelená. Rozhodujúce zastúpenie mala rímskokatolícka a evanjelická cirkev. Ostatné cirkvi boli málopočetné a národnoobrodzovací proces podstatnejšie neovplyvnili. Táto skutočnosť mala významný dosah na národné obrodzenie Slovákov. Na jednej strane tým, že značná časť evanjelických vzdelancov študovala na univerzitách v Nemecku, najmä v Jene, Wittenbergu, Tübingene, Halle, bola v bezprostrednom dotyku nielen s osvietenskou ideológiou, ale hlavne s herderovskými a heglóvskými filozofickými koncepciami, o ktoré sa opierala a ktoré sa stali východiskom jej úvah o národe, jeho poslaní a úlohách, svojbytnosti, osvietenскеj činnosti, atď. Na druhej strane toto rozdelenie spôsobilo, že slovenské národné obrodzenie sa rozvíjalo na báze dvoch jazykov a ich stúpenci a nositelia sa rozdelili na dva tábory s dvoma koncepciami národnej ideológie. Evanjelickí vzdelanci ako literárny jazyk Slovákov uznávali a presadzovali biblickú češtinu, časom aj slovakizovanú a vychádzali z oncepce príslušnosti k československému kmeňu. Katolícki vzdelanci, prevažne farári, boli stúpenkami novokodifikovanej bernolákovskej spisovnej slovenčiny a zdôrazňovali svojbytnosť slovenského národa. Rozdielne prístupy a koncepcie k základným otázkam národnoobrodzovacieho hnutia – k otázke jazyka, svojbytnosti a sebaidentifikácie komplikovali a oslabovali tento proces. Jazykové spory odčerpávali sily a energiu, ktorá bola taká potrebná pri rozvinutí a uplatnení základných atribútov príslušajúcich modernému národu. Napriek týmto rozdielom, problémom a komplikáciám podarilo sa štúrovskej generácii presadiť v dvoch etapách jednotný spisovný jazyk na báze stredoslovenského nárečia. Prvú etapu

predstavovala kodifikácia r. 1843, druhú potom hodžovsko-hattalovská úprava a definitívne víťazstvo nad kralickou češtinou po páde Bachovho absolutizmu.

Iná situácia bola u Ukrajincov v Uhorsku. Rozdielnosť vyplývala z toho, že kým Slováci sa nachádzali v celosti v Uhorsku, Ukrajinci v Uhorsku boli len malou časťou ukrajinského národa, dlhodobo oddelenou od svojho jadra nielen v štátno-politickom ohľade, ale aj kultúrno-spoločenskom a náboženskom. V tejto súvislosti vzniká otázka, či mohli vôbec dejatelia národného obrodzenia Ukrajincov v Uhorsku vytvoriť celonárodný spisovný jazyk. Vzhľadom na pomery, v ktorých sa nachádzali, podľa nášho názoru to ani urobiť nemohli. Tu nemáme na mysli len silnú previazanosť vedúcej a takmer jedinej sily národno-obrodzovacieho procesu duchovenstva na cirkevnoslovenčinu a neskôr silnú orientáciu na ruštinu, ale fakt, že celoukrajinský spisovný jazyk mohol vzniknúť len u národného jadra a nie u jeho malej odtrhutej časti. Pokusy o používanie ľudového jazyka s prepojením na cirkevnoslovenčinu nemohli viesť k inému ako ťažkopádnej zmiešanine označovanej aj termínom „jazyččie“. Teda zavedenie celoukrajinského spisovného jazyka sa mohlo uskutočniť len cestou jeho prijatia „zvonku“. Podmienky pre tento akt do zániku habsburskej monarchie z viacerých dôvodov neexistovali. Po začlenení Podkarpatskej Rusi do Československa vzhľadom na demokratické pomery sa takéto podmienky síce vytvorili, ale stupeň rozvoja samotnej ukrajinskej spoločnosti nebol pre tento akt dostatočný. A tak medzivojnové obdobie je v jazykovej otázke charakterizované ostrými spormi, ktoré boli ešte umocňované ruskými i ukrajinskými emigrantmi, bez jednoznačného výsledku. Zavedenie jednotného ukrajinského jazyka bolo možné na Zakarpatsku až po r. 1945, po jeho začlenení do zjednotenej Ukrajiny, aj keď sovietskeho typu.

Vedúcou silou národnoobrodzovacieho procesu tak u Slovákov, ako aj Ukrajincov v Uhorsku bola inteligencia. Kým u Ukrajincov to bolo takmer výlučne duchovenstvo, pretože nepočitná svetská inteligencia, ktorá nenachádzala uplatnenie na ukrajinskom etnickom teritóriu sa rýchle odnárodňovala, u Slovákov to bolo prevažne duchovenstvo ale predsa len s početnejším zastúpením svetskej inteligencie, ktorá väčší dôraz kládla na hospodárske a sociálne otázky a na potreby ľudu. Časť ukrajinskej inteligencie – Ivan Orlaj, Michail Balud'anskij, Peter Lodij, Vasiľ Kukoľnyk, Jurij Venelin-Huca a niektorí ďalší – odišla z rôznych dôvodov do Ruska, kde sa dobre uplatnili a niektorí dosiahli aj pozoruhodné úspechy. V tejto súvislosti vzniká otázka akú úlohu zohrali v národnoobrodzovacom procese Ukrajincov v Uhorsku. Hádám najvýstižnejšie je to vyjadrené tým, že sa stali „suchou ratolesťou“, z ktorej ich krajania v Uhorsku nemali úžitok. Okrem I. Orlaja a J. Venelina-Hucu ani neudržiavali kontakt

s domovinou. Ich odchod nepochybne oslaboval rady tých, ktorí mohli zohrať v obrodnom procese Ukrajincov významnejšiu úlohu a navyiac svojím uplatnením v Rusku ale aj označovaním svojich krajanov za „Karpatorossov“ posilňovali proruskú orientáciu dejateľov doma (I. Dobrianskij, I. Rakovskij). Aj časť slovenskej inteligencie nenachádzala uplatnenie na slovenskom etnickom území. Na rozdiel od tej časti ukrajinskej inteligencie, ktorá odišla do Ruska, zostávali v rámci monarchie a významnou mierou ovplyvňovali národnoobrodzovací proces Slovákov. Za všetkých spomeňme aspoň J. Kollára, ktorý pôsobil v Pešti i Viedni, P.J. Šafárika, ktorý pôsobil v Novom Sade a potom v Prahe. Obaja uvedení, ale aj niektorí ďalší, dosiahli v oblasti svojej činnosti prinajmenšom celoslovenský rozmer – Kollár svojou koncepciou slovenskej vzájomnosti, Šafárik svojou vedeckou činnosťou. Pravda v určitom období, najmä J. Kollár, tým, že striktno obhajovali biblickú češtinu ako spisovný jazyk Slovákov a zotrvávali na kmeňovom delení Slovanov, brzdili národnoemancipačný proces, spejúci k presadeniu princípu národnej svojbytnosti Slovákov.

Popri jazyku nemenej závažným atribútom národa bola otázka svojbytnosti a sebaidentifikácia. Ani u Slovákov, ani u Ukrajincov tento uvedomovací proces nebol jednoduchý. U Slovákov bol o to ľahší, že diferenciačný proces u západných Slovanov bol vyhranejší ako u východných Slovanov. Slováci síce museli prekonať koncepciu československého kmeňa, aby dospeli k poznaniu svojbytnosti slovenského národa a jeho odlišnosti od národa českého, a to nielen v otázke jazykovej, ale aj kultúrno-spoločenskej a politickej, ale vzhľadom na evidentnú rozdielnosť historického vývinu to bolo predsa len ľahšie ako u Ukrajincov. U Ukrajincov už samotné etnonym Rus', rus'kyj aj v rôznych spojeniach, či už s politickým podfarbením, alebo bez neho, ako Karpatorus', karpatorus'kyj, Uhrorus', uhrorus'kyj, ale aj Malorus', malorus'kyj, naznačovali, že diferenciačný proces u východných Slovanov nebol natoľko vyhranený ako u západných Slovanov. A preto aj cesta od etnonyma Rus', rus'kyj k svojbytnosti a sebaidentifikácii ako Ukrajinec, ukrajinský, bola omnoho dlhšia a zložitejšia, sprevádzaná ostrými jazykovými stretmi (nielen na Zakarpatsku, ale aj v Haliči), ale aj zápasmi o kultúrnu a politickú orientáciu.

Nevyhranenosť názorov v otázke svojbytnosti a sebaidentifikácie uľahčovalo udržiavanie hmlistej predstavy o veľkosti ruského národa od Karpát až po Čukotku. Znalosť cyriliky u Ukrajincov umožňovala ľahšie ovládnuť graždanku a tým aj prístup k tvorbe ruských spisovateľov, ale súčasne aj rozšírenie ideológie ruských slavjanofilov.

Vzhľadom na maďarizačný tlak, ktorý od roku 1790 narastal a vyústil do tézy, že v Uhorsku žije len jeden národ – maďarský, bola tak pre Slovákov, ako aj Ukrajincov v Uhorsku dôležitá otázka autochtónnosti. Kým

slovenskí dejatelia obracali svoj zrak na Veľkú Moravu a táto téma dominovala tak v dejepisných prácach ako aj literárnej či básnickej tvorbe, ukrajinskí dejatelia hľadali oporu v činnosti Korjatovyča, považovaného za fundátora Mukačevského kláštora, ale aj predstaviteľa (udelného kniežaťa) akejsi rusínskej samosprávy. Pre ukrajinských dejateľov nepochybne veľkou oporou sa stali výroky P.J.Šafárika o autochtonnosti Rusínov v Uhorsku.

Národné obrozenie jednotlivých národov neprebíhalo z časového hľadiska synchronne. Bolo to podmienené viacerými okolnosťami. Z hľadiska štátoprávneho bolo postavenie Slovákov a Rusínov v Uhorsku rovnaké. V ostatných oblastiach sa ich postavenie a tým aj možnosti národného rozvoja viac, alebo menej líšili. Stupeň ekonomického a kultúrneho rozvoja bol v porovnaní oboch etník u Slovákov predsa len vyšší. A tým aj potencionálne sily tohoto procesu (mešťanstvo, svetská inteligencia) väčšie. Už sme spomínali, že kým Slováci žili v Uhorsku v celosti a boli početnejší, z Ukrajincov v Uhorsku žila len malá časť a patrili k najmenej početným národnostiam. Väzby na Východ – Halič, Ukrajinu a Rusko boli u Ukrajincov silnejšie. Kým slovenskí obrodenci čerpali vo väčšej miere z európskych myšlienkových prúdov – od francúzskeho osvietenstva cez filozofiu romantizmu, Herdera a Hegla, až po revolučné myšlienky francúzskych revolúcií a poľských povstaní, ukrajinskí dejatelia dlho zostávali v zajatí klasicizmu a revolučné myšlienky francúzskych revolúcií a poľských povstaní boli pre nich neprijateľné. Vzhľadom na jednoznačne vedúcu úlohu duchovenstva v obrodzovacom procese Ukrajincov v hierarchii úloh, ktoré presadzovali, dostávali sa do popredia cirkevné otázky. Vychádzajúc z týchto a ďalších okolností, ako aj samotného priebehu národného obrozenia u Slovákov a Ukrajincov možno konštatovať, že národnoemancipačný proces Ukrajincov v Uhorsku zaostával za slovenským minimálne o 50 rokov. Najvýraznejšie sa to prejavilo v samotnej organizovanosti národnoobrodzovacieho hnutia a formulovaní a realizácii národno-politického programu.

Slováci už pred revolúciou rokov 1848-1849 rozvinuli širokú národnoobrodzovaciu činnosť. Mali svoje spolky, kde sústredovala svoju činnosť najmä mladá študujúca generácia. Od spolkov na báze konfesionalnej ako bol *Ústav reči a literatúry česko-slovenskej* (1803) cez *Vzájomnosť a Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej* až po nadkonfesijný spolok *Tatrín* (1844), ktorý mal byť realizáciou myšlienky na vytvorenie celonárodnej kultúrno-politickej inštitúcie. Vychádzali almanachy, básnické diela, vedecké pojednania, ale aj náučná literatúra pre ľud (Fándlyho diela). Národnoobrodenecký proces zásluhou štúrovcov dostáva v priebehu 40. rokov novú kvalitu a to presunom jeho ťažiska z jazykovej a

literárnej roviny do roviny aktuálnych spoločenských, sociálnych a politických zápasov. Rozhodujúca úloha v tomto smere pripadla *Slovenským národným novinám* s prílohou *Orol tatránsky* (od 1. augusta 1845 do 9. júna 1848); ktoré mali nezastupiteľné miesto aj pri formulovaní národnopolitického programu. Rozvinulo sa úsilie o zvýšenie vzdelanostnej a všeobecno-kultúrnej úrovne slovenského ľudu. Roku 1846 začal J. M. Hurban vydávať *Slovenské pohľady* – významný to orgán literárneho, umeleckého a vedeckého života na Slovensku. Tieto a ďalšie skutočnosti spôsobili, že slovenská spoločnosť v porovnaní s ukrajinskou bola lepšie pripravená na aktívne vystúpenie v blížiacej sa revolúcii rokov 1848 – 1849.

Kým národný pohyb u Slovákov bol evidentný už na začiatku revolúcie a nadobúdala celoslovenský rozmer, u Ukrajincov (Rusínov) začína až v závere revolúcie, respektíve po jej porážke a je obmedzený na nevelikú skupinu dejateľov v Prešove.

Štúrovci, ktorí v 40. rokoch sa stali hegemonom slovenského národného hnutia, sformulovali už 10. mája 1848 program zabezpečenia svojbytnosti slovenského národa, ktorý nazvali *Žiadosti slovenského národa*. Keď uhorská vláda Bathyániho nielen odmietla s predstaviteľmi slovenského národného hnutia jednať, ale zaviedla proti nim represívne opatrenia, usilovali sa títo na čele s Ľ. Štúrom nájsť medzinárodnú podporu pre svoj program na Slovanskom zjazde v Prahe a od jesene 1848 zabezpečiť jeho presadenie organizovaním ozbrojeného povstania a výpravami slovenských dobrovoľníkov. Mimochodom, práve na Slovenskom zjazde sa objavil prvý národnopolitický program Ukrajincov (Rusínov) v Uhorsku, aj keď bez ich pričinenia, pretože na zjazde nikto z ich dejateľov nebol prítomný. Stalo sa tak na podnet predstaviteľov haličských Ukrajincov, aby Slováci pri formulovaní svojich žiadostí pamätali aj na potreby Ukrajincov (Rusínov) v Uhorsku, čo J. M. Hurban aj urobil. Bolo to úplne v súlade s úsilím štúrovcov už pred revolúciou i počas nej aktivizovať národný pohyb Ukrajincov (Rusínov) v Uhorsku, ale bez viditeľnejšieho úspechu.

Aktivizácia národnokultúrneho pohybu, ktorý predchádzal a bol predpokladom národnopolitického hnutia, bola závislá predovšetkým na pripravenosti ukrajinskej spoločnosti. A tá v dôsledku historických okolností na národnopolitický pohyb pred rokom 1848 nebola pripravená. Po „zlatom veku“ biskupa A. Bačinského, ako bývajú označované posledné decénia 18. a prvé decénium 19. st., nastalo u Ukrajincov (Rusínov) v Uhorsku obdobie spoločensko-kultúrnej stagnácie a úpadku. Bolo to o to nebezpečnejšie, že od začiatku 30. rokov začína nová etapa maďarizácie. Kým predstavitelia slovenského národného obrozenia na tento maďarizačný tlak odpovedali novými národnými aktivitami v podobe národnoobrodných, ľudovovýchovných a osvetových snáh až po sformulovanie

Slovenského prestolného prosbopisu panovníkovi r. 1842, u Ukrajincov (Rusínov) v Uhorsku okrem ojedinelých prác, ako boli gramatika M. Lučkaja či rozprava Fogarašija-Bereženina, širšie aktivity nepozorujeme. Dielo M. Lučkaja *Historia Carpatoruthenorum* zostalo v rukopise a teda nemalo vplyv na formovanie národnej ideológie.

Ak by sme chceli stručne zhrnúť národnoobrodenecké aktivity Slovákov a Ukrajincov (Rusínov) v Uhorsku do revolúcie 1848-1849, mohli by sme konštatovať nasledujúce: Slováci po prekonaní začiatočného štádia národnoobrodzovacieho procesu, štádia učeneného záujmu o minulosť, jazyk, ľudovú slovesnosť a pod., približne v rokoch 1780-1820, rozvinuli široké národné aktivity, od vydávania národnoobrodných spisov doma i v zahraničí, cez spolkovú činnosť, vydávanie novín a časopisov, kalendárov a náučných kníh až po petičné akcie. Kodifikáciou spisovného jazyka (1843), založením celonárodnej kultúrnej inštitúcie *Tatrin* (1844), zjednotením obidvoch národných prúdov na báze novej spisovnej slovenčiny a vydávaním *Slovenských národných novín* (1845-1848) vytvorili sa predpoklady pre vypracovanie národnopolitického programu a začal zápas o jeho naplnenie. Ukrajinci (Rusíni) v Uhorsku do revolúcie r. 1848-1849 ešte neprekonali ani počiatočné štádium národnoobrodzovacieho procesu. Ako konštatoval r. 1858 jeden z buditeľov – Ivan Rakovskij, Rusíni pred rokom 1848 nemali vo svojom nárečí okrem katechizmov, nejakých vydaní kázni a zbierok piesní žiadne diela, ani žiadne časopisy. Nerozvinula sa ani osvetová činnosť, neexistovali žiadne spolky a v dôsledku uvedeného stavu nepostúpilo ani riešenie základných atribútov národa – spisovného jazyka, národnej sebaidentifikácie a národnopolitického programu.

Revolúcia rokov 1848-1849 postavila však Ukrajincov (Rusínov) v Uhorsku pred fascinujúci obraz rozmachu národného hnutia iných národov, pred ktorým nemohli zostať, aspoň najrozhladenejší z nich,

nečinne, a usilujú sa, aj keď oneskorene, formulovať národnopolitický program. Máme na mysli memorandum nazvané *Pamjatnyk Rusynov Uhorskych*, ktorý delegácia vedená A. Dobrianskym predložila v októbri 1849 panovníkovi. Požiadavky obsiahnuté v memorande boli zamerané predovšetkým na zabezpečenie národných a kultúrnych práv Ukrajincov (Rusínov) žijúcich v Uhorsku. Z pochopiteľných dôvodov sa v nich široko odrážajú aj záujmy gréckokatolíckeho duchovenstva. Problém však bol v tom, že tento program nemal potrebnú základňu v národnom hnutí, zostal obmedzený na malú skupinu dejateľov z prešovského gréckokatolíckeho biskupstva a nenašiel širší ohlas a podporu u duchovenstva mukačevskej eparchie. Nemohol preto ani predstavovať záverečnú fázu národného obrodovania Ukrajincov (Rusínov) v Uhorsku. V programe sa už ani neobjavila požiadavka spojenia všetkých častí Ukrajincov v Rakúsku (haličských, bukovinských a zakarpatských) v jeden administratívno-politický celok, ktorá počas revolúcie, aj keď nesmelo, zaznievala.

Kým revolúcia rokov 1848-1849 znamenala pre Slovákov v istom zmysle zavŕšenie národného obrodovania, pre Ukrajincov (Rusínov) v Uhorsku sa stala impulzom pre rozvoj národno-kultúrnych aktivít, ktoré sa do polovice 60. rokov rozvíjali hlavne v Prešove okolo gréckokatolíckeho biskupstva zásluhou A. Duchnovyča a od polovice 60. rokov v Užhorode, kde bolo sídlo Mukačevského biskupstva. Pri pozitívnom hodnotení všetkých týchto aktivít faktom zostáva, že sa nepodarilo ich nositeľom vyriešiť základné otázky, ktoré tvoria podstatu atribútov moderného národa – otázku spisovného jazyka, sebaidentifikácie, jednotnej kultúrno-spoločenskej orientácie a jednotného národnopolitického programu. A tento neblahý stav, ako sme uviedli v úvode, pretrvával aj po rozpade Rakúsko-Uhorska, kedy Slováci i Ukrajinci-Rusíni sa ocitli v priaznivejších podmienkach svojho národného rozvoja v Československej republike.

ЛИТЕРАТУРА

1. K slovenskému národnému obrodzeniu pozri bibliografiu In: Dejiny Slovenska II. (1526-1848). Veda Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Bratislava 1987 a Dejiny Slovenska III. (od roku 1848 do konca 19. storočia). Bratislava 1992. K národnému obrodzeniu Ukrajincov (Rusínov) v Uhorsku. In: Magočij P. R., Formuvaňna nacional'noji samosvidomosti: Pidkarpat's'ka Rus' (1848-1948). Užhorod 1994.
2. Ide hlavne o štúdie, ktoré sa objavili v Historickom časopise a v rôznych zborníkoch.
3. Tak je toto obdobie vymedzené aj v citovaných Dejinách Slovenska II., s. 599-803. Ale v Encyklopédii Slovenska, IV. zväzok, Bratislava 1980, s. 40-41, je vymedzené rokmi 1780-1867. A ojedinele sa možno stretnúť aj s názorom, že proces formovania samobytného slovenského národa sa zavŕšil až po roku 1918, po vzniku Československej republiky.
4. Narysy istoriji Zakarpat'ja. Tom I. (z najdávnišych časiv do 1918 roku). Užhorod 1993, s. 256 a n.